

На жаль, нерозуміння необхідності збереження історичної, культурної, археологічної та архітектурної спадщини було притаманне місцевим керівникам радянської доби. Задля захисту пам'яток виникає нагальна потреба у проведенні серед населення просвітницької роботи через засоби масової інформації, наукові та науково-популярні публікації, що є першочерговим завданням музейників та небайдужих громадян маленьких історичних міст.

ПОСИЛАННЯ

1. Батури́нська старовина: збірник статей Віктора Бондаренка / упор. Ю.А. Блажко, Л.Г. Кіяшко. – Ніжин, 2011. – 168 с.
2. Белінська Л, Звагельський В. Рання історія міста Кролевець // Нариси історії Кролевецьчини. – К., 2002. – С. 13–26.
3. Белінська Л.І., Звагельський В.В. Археологічні дослідження в Конотопі 1997–1998 років // Сумська старовина. Науковий журнал з історії та культури України. – Суми, 1998. – № III–IV. – С. 7–20.
4. Вечерський В.В. Спадщина містобудування України: теорія і практика історико-містобудівних пам'яток-охоронних досліджень населених місць. – К., 2003. – 560 с.
5. Актуальні науково-методичні проблеми регенерації та музеїфікації «Городка» в Путивлі // Путивльський краєзнавчий збірник: Випуск 3 / Державний історико-культурний заповідник у м. Путивль. – Суми, 2007. – С. 4–19.
6. Вечерський В. Доля останньої архітектурної фундації гетьмана Івана Мазепи // Батури́нські читання. 2007: Збірник наукових праць / За ред. О.Б. Коваленка та ін. – Ніжин, 2007. – С. 45–52.
7. Гурьев А. История города Кролевец. – Кролевец, 1914. – 36 с.
8. Кіяшко Л. Описи Батурина другої половини XVII–XVIII ст. // Батури́нські читання. 2007: Збірник наукових праць / За ред. О.Б. Коваленка та ін. – Ніжин, 2007. – С. 106–112.
9. Коваленко В. Коли виник Батурин? // Сіверянський літопис. – 2016. – № 1. – С. 57–65.
10. Кравець М., Мицик Ю. З присяжних книг Ніжинського полку 1654 р. (Мена) // Сіверянський літопис. – 2002. – № 3. – С. 10–22.
11. Крип'якевич І. Історія українського війська. Том 1. Частина 1, 2. Репр. Вид. 1936 р. (Львів). – К., 1993. – 288 с.
12. Кубійович В. Положення осель // Енциклопедія українознавства. Загальна частина. – Репр. вид. 1949 р. – К., 1994. – С. 178–179.
13. Лазаревский А.М. Описание старой Малороссии. Т. 2: Полк Нежинский: материалы для заселения, землевладения и управления. – К., 1893. – 521 с.
14. Липа К.А. Під захистом мурів. – К., 2007. – 184 с.
15. Любарский М. Историко-статистический очерк уездного города Кролевец Черниговской губернии // Памятная книжка Черниговской губернии. – Чернигов, 1862. – С. 173–188.
16. Мапа // КРКМ. – НДФ № 2249. – Мапа. Ксерокопія. 1805 р. – 1 арк.
17. Мицик Юрій. З джерел до історії Сіверської України та Білорусі XV–XVII ст. // Сіверянський літопис. – 2001. – № 3. – С. 52–64.
18. Олефіренко Н. Відкрито підземний хід Цитаделі // Слово гетьманської столиці. – 2008. – № 3. – С. 4.
19. Пам'ятки військової історії Північно-Західної Слобожанщини XVII ст. – Суми., 2011. – 346 с.
20. Павленко С. Загибель Батурина. 2 листопада 1708 року. – Чернігів, 1994. – 152 с.
21. Руденок В.Я. Печери чернігівської землі (Проблеми вивчення та збереження) // Збереження історико-культурних надбань Сіверщини (Матеріали третьої науково-практичної конференції). – Глухів, 2004. – С. 46–48.
22. Машинодрук аудіо запису Миколи Устимовича Сергієнка. Записав 20 липня 2005 р. Карась А.В. в м. Кролевець, вул. Червоноармійська, 16 // Кролевецький районний краєзнавчий музей (далі КРКМ), НДФ № 2239. – 1 арк.
23. Машинодрук відео свідчення Сергієнка Миколи Устимовича. Записав 23 листопада 2016 р. Карась А.В., м. Кролевець, вул. Козацька, 16 // КРКМ, – НДФ № 2242. – 1 арк.
24. Серезенко М. Рештки підземного ходу // Маяк комунізму. – 1980. – 15 травня. – № 59. – С. 4.
25. Серезенко Михайло Гнатович. Щоденник № 6. Вересень 1979 – грудень 1982. – 342 с. // Домашній архів Олени Михайлівни Серезенко. м. Кролевець.
26. Скринников Р.Г. Россия в начале XVII в. «Смута». – М., 1988. – 286 с.
27. Стефанів З. Історія українського війська // Київська старовина. – 1992. – № 6. – С. 97–103.
28. Шафонский А.Ф. Краткое топографическое описание Нов-

город-Северского наместничества, 1787 года. Уезд Кролевецкий // Черниговские губернские ведомости. Отдел второй. Часть неофициальная. – 1851. – К № 46-му. – С. 392–393.

Карась А.В. Подземный ход Кролевецкой крепости

На основе археологических и архитектурных исследований рассматривается проблема формирования и становления Кролевецкой крепости раннемоде́рного времени. Выделяется вопрос исследования подземного хода Кролевецкой крепости XVII–XVIII ст.

Ключевые слова: история, археологические исследования, Кролевецкая крепость, подземный ход.

Karas' A.V. The underpass of Krolevets fortress

On the basis of archeological and architectural researches the problem of formation and becoming of Krolevets fortress of early modern time is considered. Research of the underpass of Krolevets fortress of XVII–XVIII centuries question is allocated.

Key words: history, archeological, researches, Krolevets fortress, underpass.

01.03.2017 р.

J

УДК 930.2:271(477.52) «17»

Ю.А. Мицик
І.Ю. Тарасенко

МАТЕРІАЛИ ФОНДУ 148 ЦДІА УКРАЇНИ У КИЄВІ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ПУСТИННО-ХАРЛАМПІВСЬКОГО ГАМАЛІВСЬКОГО МОНАСТІРЯ XVIII СТ.

В статті зроблено огляд матеріалів 148 фонду ЦДІАУК, присвяченого історії Пустинно-Харлампієвського Гамаліївського монастиря, заснованого гетьманом Іваном Скоропадським. Також подано найбільш цікаві документи з цього та інших фондів.

Ключові слова: джерела, гетьман, Гамаліївський монастир, архів, монахи, козацтво.

Невеликому Пустинно-Харлампієвському Гамаліївському (певний час він називався Різдво-Богородицьким і був жіночим в передреволюційні часи) монастирю належить важливе місце в релігійному житті України козацьких часів. Зокрема тут знайшли свій останній притулок його покровителі – гетьман Іван Скоропадський, його дружина Анастасія Маркович і чимало представників цього роду. Невелика брошура, присвячена історії монастиря, була створена ще понад 150 років тому [1], причому дві третини її обсягу займали тексти джерел 1729–1734 рр. (листи Анастасії Маркович, її брата Андрія Марковича, київських митрополитів Варлаама Ванатовича, Рафаїла Заборовського, ігумена Германа Конашевича, уривки з щоденників Якова Марковича та Миколи Ханенка). Деякі документи з історії монастиря часом є в дореволюційних археографічних виданнях, як от публікація з фамільного архіву Сулим [2]. Тут були вміщені три листи кінця 1789 р. ієромонаха Христофора Сулими з Петербурга про його призначення архімандритом Гамаліївського монастиря та щоденник 1772–1817 рр. французькою мовою його брата Яким

Сулими, де йшлося про цю ж подію. Відзначимо, що обидва були випускниками Києво-Могилянської Академії (далі – КМА). Врешті монастиреві було присвячено кілька сторінок в класичному творі історика О.М. Лазаревського [3] (цей уривок було опубліковано нами в перекладі українською [4] і кілька рядків було приділено йому в фундаментальній «Настольной книге священно-церковно-служителя» [5]). В атеїстичні радянські часи про все, що стосувалося Церкви, майже не писалося, а те, що виходило з друку, в тій чи іншій мірі фальсифікувалося. Із здобуттям незалежності України посилюється інтерес до заборонених сторінок вітчизняної історії і, зокрема, до минулого обителі [6], будівлі якої тепер використовуються як в'язниця. Історія обителі багато в чому не з'ясована, а пролити світло на події її минувшини можуть тільки архівні джерела.

Фонд 148 (Пустинно-Харлампіївський Гамаліївський монастир) є одним з досить помітних у збірці Центрального державного історичного архіву України у м. Києві (далі – ЦДАУК). У ньому міститься 214 справ за 1685–1786 рр. [7]. Хронологічно вони розподіляються таким чином: кінець XVII ст. – 62 справи; перша чверть XVIII ст. – 87 справ; друга чверть XVIII ст. – 10 справ; третя чверть XVIII ст. – 22 справи. Одна з причин поганого збереження джерел з монастирської історії пояснюється просто: пожежі 1738, 1795 та 1855 рр. Джерела нерівномірно розподілені по описах: у першому нараховується 203 справи, у другому – тільки 11 справ за 1763–1769 рр.

Спочатку розглянемо справи **першого** опису і при посиланні будемо вказувати лише їх номер. Основну масу (понад 140) складають купчі на маєтності (поля, сіножаті, гаї, млини, будинки, ділянки міської землі тощо), які на перший погляд не стосуються монастиря. Так, опис 1 відкривається купчою на «пляц» у Глухові, яка була дана міщанином Федором Гончаром Власу Котляру (№ 1). Наступний документ (№ 2) – це купча 1682 р. Секлетії Струтинської на сіножаті воронізькому жителю Стефану Ніжинцеву. Заповітом сестер Явдохи Заруцької та Марії Голуб у 1712 р. передавалася монастиреві частина млина на р. Єсмань (№ 66). Можна вирізнити й окремі групи документів. Так, 7 з них 1688 р. (№ 4–11) стосувалися майна воронізького протопопа Йосифа Лазаревича (млин на р. Шостці нижче с. Локоток, земля, сіножаті). Це не тільки купчі й менові записи, але й універсал Івана Мазепи від 19(9).06.1688 р., яким дозволялося поставити згаданий млин на р. Шостці (№ 6) [8] і «фундуш» архієпископа Лазаря Барановича про це ж (№ 4). Останній документ вміщено в додатку (далі – дод.) № 1–2. Цілий ряд купчих (50!) стосувався майна значкового товариша Лазаря Матвійовича (№ 12–62). Це в основному купчі на сіножаті, причому одна з них стосувалася продажу займища на р. Шостці нижче с. Локоток Л. Матвійовичу згаданим священником Лазаревичем (№ 23). Один з документів (меновий запис 1702 р.) стосувався очевидно сина останнього – ніжинського полкового судді Романа (№ 64).

Деякі купчі присвячені володінням (земля, сіножаті, гаї в околицях Гамаліївки і Локотка), придбаним гетьманом Іваном Скоропадським, а потім переданим ним обителі. Ці дії пов'язані з тим, що обитель була взята гетьманом під особливий патронат у 1712–1713 рр. (всього 21 справа: № 67, 70, 71, 68, 71, 77, 78, 79, 82, 83, 92–98, 101, 102, 104, 124). Ще більше справ (28) стосуються придбань дружини гетьмана – Анастасії (№ 75, 107, 114, 115–122, 125, 126–130, 137, 139–141, 144, 146, 147, 150, 160, 110, 185). До останньої купчої відноситься випис з глухівських городських книг про продаж старшинським родом Миклашевських маєтності в Новгороді-Сіверському (№ 108), а купча 1718 р. стосувалася ниви Івана Панченка, жителя Прилук (№ 122).

Їхнє знаходження в монастирському архіві пояснюється дуже просто. Купивши чи отримавши в дар якусь маєтність, братія старалась зберігати хоча б мінімум документації стосовно неї. Такий звичай міцно закріпився у діловій практиці монастирів. Вона була певною гарантією збереження маєтностей у монастирській власності, бо ці документи могли використовуватися в численних судових процесах і бути додатковим аргументом на користь обителі. Інші купчі стосуються придбань, здійснених безпосередньо монастирем у 1745–1758 рр. (161–184, 186–191). Є й документи, які стосуються конфліктів монастиря з селянами й козаками (193, 194), з нащадками гетьмана (Яків Скоропадський та ін.) (№ 191–6). Так, у виписі з новгород-сіверських ратушних книг міститься скарга Семена Йосиповича про захоплення його «майдану» монастирем у 1720 р. (№ 134). Важливим є лист-скарга 1752 р. невідомого поміщика на свавілля підданих Гамаліївського монастиря, який стосується маєтності с. Лісконоги (№ 62 а).

Але на першому місці за значенням стоять універсали й листи козацької старшини, в першу чергу гетьманів. Першим з них є універсал Дем'яна Многогрішного 1669 р., яким підтверджувалися права мельників Сави та Яреми на млин на р. Шостці в с. Пирогівці (№ 3). Далі йдуть п'ять універсалів Івана Скоропадського 1713, 1720 р. Одним з них (№ 80) підтверджувалося право обителі на х. Бубновщину в Прилуцькому полку, другим – затверджувалися кордони монастирських землеволодінь з селами Марчишина Буда, Княжичі та Гирино (№ 65), третім – приєднувалися жителі с. Гамаліївки до Гамаліївського староства (№ 81), четвертим – розмежовувалися землі с. Гирино Глухівської сотні та монастирських сел Новгородського повіту у 1720 р. (№ 132), п'ятим – встановлювалися межі між селами Марчишина Буда та Гирино (№ 135). Три універсали Скоропадського наведені нами в додатку (№ 3, 4, 6). Ще група копій гетьманських універсалів та царських грамот (зокрема цариці Єлизавети) знаходяться у справі 81а, а у справі 198 зберігається копія грамоти цариці Єлизавети про пожалування монастирю сіл Марчишина Буда, Камінь та ін. Лубенський полковник Андрій Маркович надавав у 1715 р. дозвіл

монастиреві на встановлення млина на р. Сейм під с. Кам'яним (№ 90) (дод. № 5). Дуже цікавим є лист фундаторки монастиря – гетьманші Анастасії – до брата Андрія Марковича 1726 р., наведений у згаданій брошурі 1873 р., де вона просить виконати її бажання – перетворити Гамаліївський жіночий монастир у чоловічий, а черниць переселити в новий монастир на розсуд київського митрополита, старих же – поселити в Мутинському монастирі (№ 150-а). Тут же знаходиться лист-заповіт гетьманші 1729 р. з позитивною резолюцією київського митрополита Рафаїла Заборовського (№ 150-а) (дод. № 7).

Збереглося кілька документів, що відображають внутрішнє монастирське життя. Вони сконцентровані наприкінці опису. Це, насамперед, «доношення». У 1766 р. ченці писали київському митрополиту про отримання його указу щодо зняття архімандрита з посади за розтрату грошей (№ 191-а). У справі 191-г міститься «доношение» 1766 р. в земський суд Глухівського повіту з проханням видати монастиреві «видимус» з документів на маєтності наданих гетьманами Мазепою, Скоропадським та Апостолом через те, що їхні оригінали прийшли в «негодность».

Якраз внутрішнього укладу монастирського життя стосується більшість документів **опису 2**. Тут знаходимо скарги ченців на ігумена Давида 1767 р. (№ 8), чолобитну-скаргу ієромонаха Йосифа на ігумена Видубицького монастиря у Києві (№ 7). Є й документи кримінального змісту: справа про самовільний продаж землі в маєтності Дубовий гай ченцем Костровським (№ 9); про крадіжку монастирських грошей, за що група ченців висилалася з монастиря (№ 5); про арешт ченців та послушників, які вчинили напад на поштаря (№ 6); скарга монастирського Собору на київську духовну консисторію (!) за припинення нею судових справ про розкрадання ченцями монастирських грошей та про стягування з Софійського монастиря коштів за оренду вапнякового кар'єру, що належав Гамаліївській обителі (№ 4). Є справа й про порушення моральних норм: про співжиття начальника монастирського вапнякового заводу Гервасія з дружиною шинкаря Федора Раєвського (№ 1); є документи, що стосуються судових справ: довіреність ієромонаху Йосифу на ведення судових справ (№ 2), виписка з постанови прилуцького земського суду про припинення судової справи обителі проти генерального обозного Закревського (№ 3), «доношение» щодо судової справи з київським Софійським монастирем (№ 4). Деякі з них стосуються судових справ за маєтності, як от: справа про суперечку за землю й млин між монастирем і кількома старшинами (№ 3), в т. ч. й нащадком Скоропадського (№ 11). Окреме місце належить опису 1769 р. монастирського господарства (№ 10).

Слід відзначити, що джерела до історії Гамаліївського монастиря можна знайти і в **інших фондах ЦДАУК**. Так, у ф. 1219 (фонд Скоропадських) знаходяться справи про пожалування маєтностей гетьманом І. Скоропадським [9], у ф. 128 (фонд Свято-Успенської Києво-Печерської лаври)

– про призначення ієромонаха Іринєя Фальковського архімандритом Свято-Харлампіївського Гамаліївського монастиря [10]. Але найбільше архівних справ знаходиться у величезному фонді 51 (Генеральна військова канцелярія – ГВК). Насамперед, це універсал 1713 р. гетьмана Івана Скоропадського, який розкриває історію перетворення скиту-пустини у монастир (дод. № 4); лист 1738 р. керівників Малоросійської колегії, зокрема Андрія Марковича, до графа О. Рум'янцева щодо дозволу на винокуріння монастиреві (дод. № 8), чолобитну ченців Катерині II щодо видачі офіційних копій з гетьманських універсалів (дод. № 10) та початок опису 1769 р. монастиря і його майна, який складає цілу книгу (дод. № 11). В останньому ретельно перераховані диски, звіздиці, лжиці, хрести, кадила, ризи, книги (всього 72), карети, сани, худоба (12 корів, бугай, воли, телята, 2 цапи, вівці), птиця тощо. При описі хрестів відзначається бурштиновий хрест до митри, який залишився по смерті архімандрита Пафнутія. Опис же книг ноує переважно видання XVIII ст. київського (типографія Києво-Печерської лаври) та московського друку: Біблія, Євангеліє, Апостол, Часослов, Мінеї, Требник, Тріюдь тощо. Але є і видання XVII ст.: Требник Петра Могили (1646 р.), Бєсїди св. Макарія Єгипетського (Вільно, 1627), Псалтир (2 примірника) 1697 р., Трифологїон (Львів, 1651), Мінея 1696 р., Обїд душевний (М., 1681), Вечеря душевна (М., 1684), «Камінь віри» Стефана Яворського 1730 р., «Служба трем Анастасиям» (Чернігів, 1718) тощо. Трапляються й рукописи, наприклад, літописець Димитрія Ростовського. Особливий реєстр присвячено книгам померлого ієродиякона Платона (всього 24). Дуже важливо те, що це видання, в основному, на іноземних мовах: латині, грецькій, італійській, німецькій; крім богословських тут містяться й твори Цицерона, граматики німецької мови тощо.

Серед інших справ в ЦДАУК є майнові: про повернення у 1723 р. хорунжим Т. Смардовським частини млина, який був переданий монастиреві гетьманом Скоропадським [11]; кролевецьким сотником Г. Огієвським жита монастиреві [12]; скарга цього ж сотника на архімандрита Пафнутія, який захопив 13 відер горілки в шинку сотника в с. Мутин у 1751 р. [13]; розгляд у ГВК у 1750 р. скарги архімандрита Пахомія Вітвицького на бунчукового товариша Кутневського, який намагався привласнити монастирське озеро з сіножаттю та про побиття ним ченців і підданих [14]; майнові суперечки між монастирем та козаками й селянами, як от у с. Макове у 1754 р. [15]; монастирем й селянами за риболовні озера під с. Лисконогами Новгород-Сіверської сотні у 1753 р. [16]; справа про розшук у 1749 р. двох монастирських підданих-втікачів [17].

Можна назвати й справу про будівництво монастирської дзвіниці у 1722 р. [18], справу 1753 р. про примушення працювати понад контракт на будівництві монастирської брами майстра Гаврила Граєвського [19], про пожежу в монастирі та його маєтностях у 1738 р. [20],

матеріали розслідування 1753 р. скарг ченців на архімандрита Пафнутія [21], листи ГВК до цього ж Пафнутія про повернення майна колишнього послушника – козака Пирятинської сотні Льва Чернявського [22], про приведення у 1750 р. до присяги гетьманові послушників [23]. У ф. 128 знаходиться справа 1799 р. [24] про призначення викладача Києво-Могилянської академії ієромонаха Іриней Фальковського архімандритом Гамаліївського монастиря (дод. № 12). Цю сюжетну лінію продовжують джерела інших архівосховищах, насамперед, **Інституту рукописів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського** (далі – ІРНБУВ). Тут заходимо список ченців 1776 р., серед яких виявилася група незнаних досі вихованців КМА (всі – українці) [25]. Варто зупинитися на стислій характеристиці їхніх біографій. Це – Феодорит (1723 р. н.), що походив з полтавської купецької родини. Він свого часу закінчив КМА (курс богослов'я), потім п'ять років навчався в Німеччині. Пострижений в ченці митрополитом Тимофієм Щербацьким в грудні 1752 р., чернець Софійського монастиря. За рік його було висвячено в ієродиякони, а в кінці липня 1754 р. – в ієромонахи. 1761 р. за указом київської духовної консисторії засланий в Гамаліївський монастир для «исправления», причому в указі він названий лише монахом і мусив сплатити штраф. В Гамаліївському монастирі він, як звичайний інок, був «писменних діл» майстром. Відзначалося, що він є «смирнен і трезвенен» в поведінці, але через старість і слабкість здоров'я послушенства виконувати не може.

Наступним за списком йде ієромонах Геннадій Лузанович (1691 р. н.), уродженець Кролевеця. З малолітства жив у Мутинській пустині (на північ від Конотопу на правому боці р. Сейм), потім навчався в КМА (закінчив піітику) і знову повернувся до Мутина, де й прийняв постриг, став ієродияконом. Був переведений до Гамаліївського монастиря, де виконував різноманітні важливі послухи. В 1745 р. за указом київського митрополита Рафаїла Заборовського був направлений в Донський монастир у Москві. У 1753 р. повернений до Гамаліївської обителі, де 8 років був казначеєм та 7 років намісником. Характеризувався як чесний чернець, але через старість і слабкість здоров'я (з 1750 р. після хвороби безперестанно трусив головою) не міг нести послух і залишався духівником.

Третім був ієромонах Аггей, 1733 р. н., що походив з родини священика. Діставши домашню освіту, він продовжив навчання в КМА (закінчив риторіку), у 1762 р. став ченцем Гамаліївського монастиря, згодом був висвячений у ієродиякона, ієромонаха. Характеризувався як добрий і тверезий, працелюбний, але запальний і помічений в «непотребностях».

Останнім з цієї групи є ієромонах Сиф (Соколовський), 1724 р. н., що походив із родини священика с. Мозаліївки Лубенського полку. Вчився в КМА (видно, в початкових її класах). У 1754 р. прийняв постриг і став ченцем Гама-

ліївського монастиря, виконував різний послух. Характеризувався позитивно, але мав проблеми зі здоров'ям.

Таким чином, документи фонду 148 є важливим джерелом з історії Гамаліївського монастиря, які дають можливість реконструювати минуле обителі, особливо соціально-економічну сферу, розкривають її роль як духовного і культурного центру Сіверщини XVIII ст.

Додатки

№1–2

1688, серпня 30 (20). – Чернігів. – Фундуш чернігівського архієпископа Лазаря Барановича

«Лазар Баранович млстію Бжею православный архиепскп черніговский и новгородский.

Ознаймуем кождому потребуячому о том відати, иж пречстный отц Иосиф Лазаревич, прототопопа вороніжский, міючи дозволене от ясне велможного млсти пна Иоанна Мазепи, гетмана Войск их црского пресвітлого величества Запорозских, построити себі коштом власным новую греблю нижей села Локотков против маетности ншой архиепскпской, зовомой Ображіевка, на реці Шостці, которой берег ку ншему прилеглий ест кгрунтови, просил и нас, пастыра, о блгословение и позволене на строение тоей новой греблі; яко теды в каждых окказиях, так и в том волею ясне велможности его млсти пна гетмана згажаючися, блгословляем ему, пречстному отцу протопопі, на вышреченном місцу греблю и на ней млын, а при нем и дворец на кгрунті ншем построити з тим однак докладом, абы по совершении того млына, невозбранно было на потребу двору ншого без черги и без мірочки в оном молоти, а в уживаню вшеляких з того, власным его коштом з построенного млина, походячих пожитков, абы ні от кого так з дозорців маетностей ншых, яко и з инших людей тепер и в напотомные часы, жадной не міл он, отец протопопы, прешкоды, сим листом ншим пилно варуючи, тот же при звыклой печати ншей архиерейской, подписом руки власной ствержаем.

Писан в мнстыру катедралном черніговском року 1688 августа 20 рукою власною».

(ЦДАУК, ф. 148, оп. 1, № 4. Оригінал завіреним особистим підписом Л. Барановича і печаткою, яка чудово збереглася. Запис на звороті «Фундуш Лазаря Барановича на Лазаровку»)

№ 3

1713, грудня (листопада 25). – Гамаліївка. – Універсал гетьмана Івана Скоропадського

«Его царского пресвітлого величества Войска Запорозжского гетман Иоанн Скоропадский.

Вам, войтом биринскому и всім тамошним мужам нехай будет відомо, любо до сего часу належалисте до волости нашей Шептаковской и в всем старості тамошнему были послушными, однак поневаж в селі Гамаліївці за малолюдством не маш кому повинностей дворових отдавати, теды приказуем вам, абысте отсема належали до старости нашего гамаліївского и всякое щоколвек он вам

загадає, отбували послушность. А мы приказали старости шептаковскому, жебы он впредь жадного до вас не міл діла, алебысте належали до двору нашого гамаліївского и в нем всем старости тамошнему послушали.

Дан в Гамаліївці ноеврия 25 року 1713.

Звышменованный гетман Иоанн Скоропадский».

(ЦДІАУК, ф. 148, оп. 1, № 81. Оригінал завірений особистим підписом гетьмана і печаткою)

№ 4

1713, грудня 12 (1). – Глухів. – Універсал гетьмана Івана Скоропадського

«Пресвітлішого и державнішого великого гдря его црского сщеннійшого величества Войск Запорожских обоих сторон Дніпра гетман Иоанн Скоропадский.

Всеї обще старшині й черні Войска его црского прсвітлого влчтва Запорожского, а зособна панам полковникам Ніжинского, Стародубского и Прилуцкого [полков] з старшиною их полковою, сотникам, атаманам городовим зо всім старшим и меншим товариством, войтам з посполитими тих полков людми, и кому бы колвек тепер и в потомные часи відати належало, сим нашим універсалом ознаймуем: поневаж не от тепер малжонка наша пані Анастасия Марковна за сполним нашим совітом и согласиєм положила в своїм намірені обіт монастир дівический (где бы имя Препблагого Бга ншого было блжимо и безкровная о многолітном пресвітлого монарха нашого всемлствівшого гсдря здраві и црствованіи приносилася жертва, своїм коштом новосоздати и в нем инокини побожного жития, сколько возможно будет, населити, а нні за благословения ясне в Бзі преосвященного его млсти отца Иоасафа Кроковского, митрополита киевского, галицкого и всея Малья Россії, архипастира нашого, хотим тот свой обіт самим skutком привести во исполнение й містце уже до фундації того монастира способное, именуемое Харлампиева Пустинка, в полку Ніжинском в уезді Вороніжском при речці Шостці найдуючоєся, избравши, млыни з прочіими кгрунтами до оного власною суммою покупила, а именно млын на ріці Шостці о пяти колах з приналежними до него кгрунтами, гаями и сіножатми, як ся в своем міют положеню окопаними, в селі Ображиевці дворец с садом и з винницею, сіножати, називаемие Духаровские, (на которых и містце до занятя греблі волное) на реці Ивоті будучые, другий млын на реці Османі о пяти колах з прилеглим до него кгрунтом, также и власний свой отеческий хутор, именуемый Дубогаевский, в полку Прилуцком з людми, там же на купленных кгрунтах поселенними, з приселками, до него належними, як то Яблоновцем, Білошапками, Демьяновкою, Сергієвкою й двома Дівичками, отдала и желала нас дабысмо так тые купленные кгрунта до помянутой новосозидаемой обители нашим гетманским подтврдили універсалом, яко и села на сей час двору нашому прислушающе в уезді Глуховском Марчишину Буду и Мутинад рікою

Сеймом з озерами, Палієвку в Вороніжской и Бирин в Новгородской сотнях обрїтающеся, а к тому и в полку Прилуцком хутор, називаемий Будновщина, при степу з пахатним полем и сінокосами [по] изміннику Горленку оставшийся во владение законницям в той обители мешкати міючим, надали, чим бы они не толко при началі поселения, але и в потомние віка своего жития в пици и одіяніи могли міти доволство. Теды мы, гетман, до того доброго иле ку умноженню хвали Бжой и болшому имени Его стаго прославлению сочиняющоєся малжонки нашей намірення и желания склонивши и наше соизволение, выдаем сей наш універсал, которого повагою яко всі вишвиражение купленные млыни, гай, сіножати, прочые угодия и хутор Дубогаевский, з поселенними там на купленных кгрунтах людми, и з помянутими приселками vzdолное (?) помянутой ново блговолением Бжиім сооружающеся обители ствержаем владіние, так з особливою нашою хрстианской ку церквам и обителем стим и возвишению в (...) * чести Бжой горливости и вишьписанные двори нашому прислушающе маетности з приналежачими до них кгрунтами и угодами и хутор горленковский Будновщину з полем пахатним и сінокосами тому ж новому монастиреві надаем и офіруем. Відаючи прето всяк о таковой волі нашей, абы нікто з старшини и черні войсковой и посполитих людей, когда пособит Бог тую обител зо всім устроїти и законницям там жити, жадной оным в волном и спокойном всіх тых кгрунтов и маетностей заживаню и в отбиранию належных з них приходов и пожитков чинити перешкоди и перепони не сміл и не важился. Войти зас помянутих сіл Марчишиной Буди, Мутина, Палієвки и Бирина з посполитими людми должние будут до тое же обители всякое отдати послушенство и повинност, упоминаем и рейментарско пилно приказуем.

Дан в Глухові декаврия 1д. року 1713.

Звышменованный гетман рукою власн[ою]».

(ЦДІАУК, ф. 51, оп. 1, № 80. Оригінал завірений особистим підписом гетьмана і печаткою, яка погано збереглася. У Ф. 148, стр. 81-а зберігається копія універсалу 1765 р., завірена сургучною печаткою)

№ 5

1715, травня 24 (14). – Глухів. – Універсал лубенського полковника Андрія Марковича

«Року тысяча сімсот пятогонадцят місця мая четвертогонадцять дня.

Я, ниже подписанный, кому бы колвек о том відати належало, сим моім рукоданним писаниєм відомо чиню, иж любо не от тепер одержавши рейментарский ясневелможного его милости пана гетмана по его ж особливою добродітелной ласце універсални фундуш, хотілем по оном на реці Сейму под селом Каменем греблю гатити и млыни устроїти, однак же от того занятя міл быти подтоп млына на реці Клевені, не барзо далеко вгорі в селі впадающею, найдовавшимся,

посесорі оных пп. Андрей Лизогуб, сотник конотопский, и Федор Данилович, сотник батуринский, надолзі того мні не допускали исполнити намірення. А тепер поневаж зас добровольним нашим з тими ж пп. сотниками уговором, согласиєм и поміркованем так сталося, что на помянутом на Сейму под Каменем містцу греблю своїм власним коштом уфундовалем, и они на готовую уже без жадного своего прикладу, кромі построєня своїх же кліток з млинами, от Клевені перенеслися и там же повишей вираженном уговору сполне зо мною млыни побудовати. Теды я от моей стороны, яко перший власний тоєй греблі фундатор, з доброй волі, а не з якого примусу ради единого дшеспсителной ползи приобрітения на потребу новосоздающей обители стой дівичой, именуемой Харлампиева пустинка, даю моц и позволене фундаторці тоєй же обители, роженой моей ясневелможной добродійці єї милости паней Анастасіі Марковні Иоанновой Скоропадской, гетмановой, там же на помянутой новифундованой мною Каменской греблі клітку одну о трох колах построити. В чом жебы отнюдь жадного ні от кого не было препятія и трудности. Для лучшаго достовірія и твердости за подписанием власной моей руки и притисненем печати дадем єї панской велможности сие мое писание.

В Глухові року и дня вышей менованных.

Его прсвитлого влчства Войска Запорожского полковник лубенский Андрей Маркович».

(ЦДІАУК, ф. 148, оп. 1, № 90. Оригінал завірений особистим підписом А. Марковича і печаткою, яка чудово збереглася. На звороті документа записи: «Універсал од пна полковника лубенского на клітку млина в селі Камені будущего данний построит о трох колах» та «До Гамалієвской обители надлежит»)

№ 6

1718, лютого 4 (січня 24). – Глухів. – Універсал гетьмана Івана Скоропадського

«Пресвітлішого и державнійшого великаго гдря его царскаго священнійшого величества Войск Запорожских обоих сторон Дніпра гетман Иоанн Скоропадский.

Всей обще старшині й черні Войска его ж царского прсвітлого влчства Запорожского, а зособна панам полковникам Ніжинскому, Стародубовскому и Прилуцкому з старшиною их полковою, сотникам, атаманам городовим и сілскім зо всім старшим и меншим товариством, войтам з посполитими тих полков людьми, и кому бы колвек тепер и в потомние часи о том відати належало, сим нашим універсалом ознаймуем: яко перед сим одержалисмо милостивое монаршее царского пресвітлішого величества в премоцнійшой грамоті изображенное по прошенію нашом благоволеніе на построєние за сполным з малжонкою нашою панєю Анастасією Марковною совітом и согласиєм общежителной законнодівичого стану обстели, прозиваемой Харлампиева Пустинка, в полку Ніжинском

в уезді Вороніжском при річці Шостці найдуючоїся, яка уже на честь и хвалу во Троиці Святой славимого Бга и пречистой Бгоматери всепоспшествоующим его ж Божественным пособієм от імїнія нашого сооружается и в совершенство приходит. Так хотячи, дабы тая ж обител в потомные бытія своего времена в пици и одіянии законницам, в ней побожне живущих, особое к належи той вигоді імїла доволство, вновь покупленные от нас власною суммою сполне з супругою нашою и легкацією наданные, а в правах и купчих записях подробну описанные кгрунта для лучшей крїпости и твердого оных содержания, сим нашим конфирмуем універсалом в вікуистое и спокойное навсегда помянутой стой обители владіние: а именно на реці Сейму дві колі млыва, едно в нових млынах, другое в селі старой в уезд[д] і Конотопском, два млыни, один на річці Османі о двох колах мучних, третем ступном и четвертом валюшном з хутором, з полями, сіножатми, гаєм и перелісками в сотні Вороніжской, а другий под селом Локотками на річці Шостці о двох колах мучних, третем ступном з принадлежащими до него полями, гаями, сіножатми, хутором и дворами зо всіми осідлостями також иншие млыни, один на той же Шостці в селі Макові з двором, полями, гаями, пущею й прочими многими до того належними угодіями, другий в селі Палієвці з двором, и з садом, третій млын Гутянский, а там же и Гуту з хуторами Борщовець и Запятницкого именуемим, з окопами, сіножатями и полями пахатними, як ся в своїм міют положенью ограниченними, особливе в ключу Мутинском на Сейму ж млын о трох колах, в селі Камені построєнный, ограниченье степов и прочиих кгрунтов, да Дубогаевского хутора належных, чрез пп. Ивана Даровского, господара двору нашего, и Михайла Мовчана, асаула полкового прилуцкого, учиненное. А зверх тоєй от нас сполне з панєю малжонкою нашою учиненной купленних кгрунтов легкації, по горливости христианской з особливого респекту нашого надам и офіруем тоєй же стой обители в маєтност села в полку Прилуцком Вечорки и Ковтуновку, в уезді Мутинском село Камень, до двору нашего прислушающее, в сотні Новгородской Роговку и Пушкарі з озерами, прозиваемыми Камянскими, також иншие озера в Отчинском, Пушкаровском, Хилчанском, Биринском, Лізконозском, Лінковском, Каменском и Новгородском грунгах будучие, села Маков и Локотки з принадлежностями и сіножати, именуемые Пашовичи в уезді Вороніжском обрїтаються, з прочиими всіми до вышвыраженных сіл належними пожитками. За чим відаючи всяк о такой волі нашей, абы нікто з старшини и черні войскових и посполитих людей пререченним того монастыря дівичого законницам в владініи и вольном заживанію всіх покуп ленних и наданных от нас вишвыраженних кгрунтов и маєтностей, жадной перешкоди и трудности чинити не важилс войти зас тих же сіл Вечорок, Ковтуновки, Каменя, Роговки, Пушкаров, Макова и Локоток з посполитими людьми (кром козаков,

которі ненаруше при своих волностях заховани быти мают) должны будут до тоей же святой обители всякое отдавати послушенство и повинность міти хочем, упоминаем и рейментарско приказуем.

Дан в Глухові януария 24 д. року 1718.

На подлинном подписано тако: Вышменованный гетман рукою власною

1765 года марта ___го дня по определению генералного войскового суда, сия копия універсала с подлинним універсалом свидітелствована. А по освидітелствованию в том універсалі явилось на подчищенном, на четирнадцатой строки написано: один да протчими одним характером чорнилом и в засвидітелствование о том и точной того універсала копії за подписом генералного войскового суда и печатью сию копию монастирю Гамаліевскому в сохранение подлинного універсала для вероятия к представлению по надобностям в судах выдана.

Генералний судия Александер Дублянскій.

Бунчуковий товариш Василий Полуботок.

Бунчуковий товариш Владимир Губчиц.

Обозний полковий прилуцкий Яков Огранович.

Сотник басанский Иван Нестелий.

Сотник олишевский Васил Пригара(?)

Сотник чорнуский Яким Христич

Сотник опошанский Лев Биковський.

(...)* войскового судия Васил (...)*».

(ЦДДАУК, ф. 148, оп. 1, № 81-а. Копія 20.06.1765 р., завірена сургучною червоною печаткою)

№ 7

1733, липня 7 (червня 26). Резолюція київського митрополита Рафаїла Заборовського на листі Анастасії Маркович до брата, лубенського полковника Андрія Марковича від 25(15).12.1729 р. про заснування Гамаліївського монастиря

«Такое завещение доброразсудное, благополезное и приятное Гду Бгу блженныя и достойныя памяти Анастасіи Марковны, ясневелможной ншей гетмановой Скоропадской, волею ншего архиерейскою пастырско утверждаем и потому всему завіщанию быть непременно укріпляем. Аще же что з наданного всего добра от покойной ясневелможной пні гетмановой Анастасіи в тот Харлампиевский Гамаліевский мнстр кто взял, отнял и завладіл движимого и недвижимого или впрод дерзнет кто монастырское добро Гамаліевскому мнстревими утвержденное грамотами монаршими, універсалами и купчими, отнимать и завладівать, такой яко грабитель монастырских добр и противник правилам стих отц, праведний суд Бжий и Его Бжие отпущение да восприимет.

Смиранный Рафаїл, архиепископ киевский, 1733 иуня 26 дня».

(ЦДДАУК, ф. 148, оп. 3, № 150-а. Копія другої половини XVIII ст. Сам лист А. Маркович надрукований в брошурі: Описание Гамаліевского Харлампиевскаго монастыря. – Чернигов, 1873. – С. 14–18)

№ 8

1738, жовтня 27 (16). Лист Генеральной військової канцелярії до генерал-аншефа Олександра Рум'янцева щодо дозволу винокуріння Гамаліївському монастиреві

«По указу ея императорского величества генерал-аншеф и кавалер Румянцев с присутствующими енеральной войсковой канцелярії члены слушали доношения архимандрита начальника мнстры Гамалиевского Софрония Мигалевича с прошенъем о учиненіи позволения при обители Гамалиевской, какая Бжийм допущением огнем розоренна ради онога на два ножа (?) вино курить, з чего би можно было разоренную обител подчинят и для работников иміт препитание и награждение. А понеже без поставки указанного в магазейни провианта по силі височайшого ея императорского величества состоявшогося и нам читанного прошлого апріля 27 д. сего года указа позволения тому винокурения чинит войсковая енеральная канцелярия. Дерзости же иміет того ради согласно приказам в вишеписанным силі к оному архимандриту писат.

Октября 16 д. 1738 год

Симеон (...)*

Андрей Маркович

Михайло Забіла»

ЦДДАУК, ф. 51, оп. 3, № 6934. Тогочасна копія

№ 9

1752, не раніше літа. – Лист-скарга нествановленої особи до архімандрита Спаського монастиря в Новгороді-Сіверському або Свято-Харлампіївського монастиря в Гамаліївці

«До отца архимандрита гамаліївского.

В Бзі преподобнійший мсці отче архимандрит мнстры Сто-Спаского новгородского, мой надежный благодітель.

Села Лісконогов, которие мні по превьсочайшой ея и(мператорского) вел(ичества) милости, а по блгоразсмотрению ясневелможного высокопелителного гсдна Малой Росіи обоіх сторон Днепра Войск Запорожских гетмана и разных ординов кавалера его высокографского сиятелства Кирила Григориевича Разумовского за мої долголітныя вірныя службы пожаловано мні в вічное владіние со всіми к оному принадлежностями и всіми угодиями; атаман Еремій Юдицкий с товариством и войт Каленик Банний с посполитими поданным своім февраля 18 д. настоящего 1752 году доношением представили мні, яко в их лісконозких грунтах иміются озера, прозиваемые Речище, Попелин, Основое, Глушица, Коричев и Агба, в которие же озера прадіды, діды и отци их сами с посудом, то ест с сітми и з бродниками для ловли рыбы, свободно вездили, толко де за покойного гетмана Скоропадского будучие на стану Роговском неволничие начали их обижат и посуд забирают, а послі и мнстры Гамаліївского послушники на том же стану Роговском застаючие, немалые де им же, лісконозцам, стали чинит обиды и озлобления, яко то во время літнее тягнут

невод, сінокосные их травы вибивают, а в зимы сіно з стогов забирают, и в таких своїх обидях и грабительствах просили о защищеніи. Да села ж Юхнова поддание мої Яков и Васил Чулосенки також доношеним своїм мні (?) обявили, что де дядько (?) оного Павла Бута, который отческом их едином грунты и измер, завладіл мнстр Гамаліівский в селі Юхнові двором, двома огородами из садом невідомо почему. А яко права малороссийскіи повелівають, да и самая кажет слушност, чтоб ништо ни у кого ничего безправно и самоволно не отнимал, не грабил и не отбирал. Так я понеже тім селом по превысочайшей монаршой милости и жалованю его ясневелможности естем настоящий владілец, каптуючи же вашей высокопревелебности почтенную персону в своей особливійшей обсерваціи, прошу без всяких клопот о всем вышписанном на сие ретелний ко мні учинит писменный отвѣт, почему так в озера и в сінокоси им (?), лісконовцам, дітєся обида от становних мнстрских роговских, яко и о завладінном в Юхнові дворі вышеупомянутой и еслы на то все иміються в обители стой якие крѣпости, сообщити ко мні копиями для разсмотрения, дабы могл порозуміти, в яком определеніи тое село Лісконоги в своем владінии содіет (?)».

(ЦДІАУК, ф. 148, оп. 1, № 62-а. Тогочасна копія або чернетка)

№ 10

1766, вересень (?). – Чолобитна ченців Свято-Харлампіівського Гамаліівського монастиря цариці Катерині II

«По титулі государевой.

Бють челом епархії Киевской мнстрира Пустинно Харалампіева Гамаліівського архиепископ Давид с братією. А в чем наше прошение, тому слідуєт пункти:

1. Умершим малороссийским гетманом Иваном Иллічом Скоропадским данныя мнстру Пустинно Харлампіеву Гамаліівському універсали на разные маетности, села и деревни со всіми к оным принадлежностями утверждающие, как в оных изображено, еден в 1717 декабрия 1 д., другой 1718 годіх генваря 24 числ, да третий 1720 году ноябрия 27 за ветхость и употребление частое к ділам начали приходит в порчу и уже на сгибинах мало бумага проламана, почему еден на обороті белом подклеен.

2. Впредь будущие ж времена могут притти оные универсаль за употребление к ділам в болшую еще порчу, с чего от противных сторон чаять можно не подлежащих споров и напрасных мнстру волокит и затруднений, а затім ділам приостановления.

И дабы высочайшим вашего им[ператорского] в[еличеств]а указом повелено было сие наше челобите в юстиц коллегіи приняв, записать в книгу, а вышеписанные универсаль напечатать на паргаменті со свидѣлствованием подленных выдать в мнстр Гамаліівский за печатью и подписом рук оной юстиц коллегіи видимуси.

Писал сию челобитную пп.1766 году сентябрия __д.

Просим вашего им[ператорского] в[еличеств]а о сем нашем прошеніи учинить в рішение».

(ЦДІАУК, ф. 148, оп. 2, № 11. Тогочасна копія. Внизу документа є запис іншою рукою: «Боже благослови и дай в час добрый»)

№ 11

1769 р. – Гамаліівський монастир. – Початок опису Гамаліівського монастиря й монастирського майна

«[...]В оном церквей:

1. Соборная. храм Рождества Пресвятой Бцы, большая с четырма пределами да внизу один на правой стороні: святой великомученицы Варвары, другой на лівой стороні собор святых дванадесяти апостолов, да на хорах два ж: на правой стороні Иакова исповедика, а на лівой святителя чудотворца Николая.

2. Церковь в трапезі каменная ж небольшая, храм стаго священномученика Харалампія о едном престолі.

3. Церковь под колокольнею каменная малая храм Вознесения Гдня о едном престолі...[...]

№ 12

1799, лютого 18 (7). – Київ. – Справа про призначення викладача Києво-Могилянської Академії ієромонаха Іринєя Фальковського архімандритом Свято-Харлампіівського Гамаліівського монастиря

«Дело по сообщению киевской духовной дикастерии о произведении киевской академии учителя соборного иєромонаха Иринєя во архимандрита Черніговской епархии во второклассный Гамалиевский монастырь

1799 года февраля 7 дня внутри лавры.

Из киевской духовной дикастерии Киевопечерския лавры в духовный собор.

В исполнение указа святейшаго правительствующаго синода его высокопреосвященства синодальным иєр(...)* митрополитом киевским и галицким киевопечерския лавры священноархимандритом и ордена святого апостола Андрея Первозваннаго кавалером полученного, которым в великокиевской академии богословия учитель соборного иєромонаха Иринєя произведен во архимандрита Черниговской епархии во второклассный Гамалеевский монастыр. Оной учитель сего февраля 6 дня его высокопреосвященством в сан архимандрита произведен и вследствие оного святейшаго синода указа оставлен по-прежнему в академии учителем, о чем в святейший синод отрепортовано и для ведома в духовной Киевопечерской лавры собор, поелику он, Иринєй, в лавре считался соборным иєромонахом, сообщается сим и в киевскую академическую правление послать указ, в Черниговскую дикастерію сообщено (?)

1799 года февраля 7 дня.

Киевоподольской Набережно Николаевской церкви (...)* Матфей (...)*.

Секретарь Павел Казаков (?).

Коллежский регистратор Павел Еродиев
Из киевской духовной дикастерии Киево-Печерской
лавы в духовный собор».

(ЦДІАУК, ф. 128, оп. 1, № 184. Оригінал)

ПОСИЛАННЯ

1. Описание Гамалеевского Харлампиевского монастыря. – Чернигов, 1873. – 36 с.
2. Сулимовский архив. Фамильные бумаги Сулим, Скоруп и Войцеховичей XVII–XVIII в. – К., 2009.
3. Описание старой Малороссии (Нежинский полк). – К., 1893. – С. 351–354.
4. Протоіерей Юрій Мицик. Описи монастирів Сіверщини у класичному творі О.М. Лазаревського // Православний вісник Київського Патріархату. – 2013. – № 9 (вересень). – С. 45–48.
5. Настольная книга священно-церковно-служителя. – М., 1993 (репринтное издание 1913 р.). – Т. II. – С. 1561.
6. Ковалевська О. Забетонований пантеон // Український тиждень. – 2017. – № 5 (481). – С. 44–45.
7. Центральный государственный исторический архив УССР в Киеве. Путеводитель. – К., 1958. – С. 242.
8. Цей універсал було надруковано І.І. Бутичем: Універсали Івана Мазепи 1687–1709. – К., Львів, 2002. – № 82.
9. ЦДІАУК, ф. 1219, оп. 1, № 17.
10. ЦДІАУК, ф. 128, оп. 1 загальночерн. спр. 184.
11. ЦДІАУК, ф. 51, оп. 3, № 899, 903.
12. ЦДІАУК, ф. 51, оп. 3, № 10984, арк. 1–6.
13. ЦДІАУК, ф. 51, оп. 3, № 10986.
14. ЦДІАУК, ф. 51, оп. 3, № 10482, арк. 1–5.
15. ЦДІАУК, ф. 51, оп. 3, № 12453.
16. ЦДІАУК, ф. 51, оп. 3, № 11448, арк. 1–3.
17. ЦДІАУК, ф. 51, оп. 3, № 10036.
18. ЦДІАУК, ф. 51, оп. 3, № 342.
19. ЦДІАУК, ф. 51, оп. 3, № 11931, арк. 1–7.
20. ЦДІАУК, ф. 51, оп. 3, № 6934.
21. ЦДІАУК, ф. 51, оп. 1, № 1029.
22. ЦДІАУК, ф. 51, оп. 1, № 1026.
23. ЦДІАУК, ф. 51, оп. 3, № 10482, арк. 1–5.
24. ЦДІАУК, ф. 128, оп. 1, № 184.
25. ІРНБУВ, ф. I, № 61725.

Мыцык Ю.А., Тарасенко И.Ю. Материалы фонда 148 ЦГИА Украины в Киеве как источник по истории Пустынно-Харлампиевского Гамалиевского монастыря XVIII в.

В статье сделан обзор материалов 148 фонда ЦГИАУК, посвященный истории Гамалиевского монастыря, основанного гетманом Иваном Скоропадским. Также поданы наиболее интересные документы из этого и других фондов.

Ключевые слова: источники, гетман, Гамалеевский монастырь, архив, монахи, казачество.

Mytsyk Yu.A. Tarasenko I.Yu. Materials of the Fund 148 of the Central State Historical Archives of Ukraine in Kiev as a source on the history of the Desert-Kharlampievsky Hamaliiv Convent of the XVIII century

The article reviews the materials of the Fund of The Central State Historical Archives of Ukraine, dedicated to the history of the Hamaliiv Convent, founded by Hetman Ivan Skoropadskiy. Also the most interesting documents from this and other funds were submitted.

Key words: sources, hetman, Hamaliiv convent, archive, monks, Cossacks.

09.04.2017 р.

j

УДК

В.І. Мезенцев

КЕРАМІЧНІ РОЗЕТКИ З ДЕКОРУ ПАЛАЦУ І. МАЗЕПИ В БАТУРИНІ: КОМП'ЮТЕРНІ РЕКОНСТРУКЦІЇ ТА КИЇВСЬКІ АНАЛОГІЇ

У статті на основі знайдених фрагментів керамічних полив'яних розеток розглядаються їх орнаментация й розміри та прийом оздоблення цими деталями фасадів резиденції гетьмана І. Мазепи в Батурині. Публікуються комп'ютерні реконструкції шести типів цілих розеток та проводяться порівняння з київськими зразками. Аргументується версія про триповерховість і надзвичайне багатство, різноманітність та київське походження керамічного декору палацу.

Ключові слова: Батурин, Гончарівка, палац І. Мазепи, керамічні розетки, комп'ютерні реконструкції, аналогії у Києві.

Історики архітектури вважають прийом оздоблення екстер'єрів мурованих церков керамічними полив'яними розетками однією з самотніх особливостей зодчества Гетьманщини [1]. Пояси цих барвистих деталей збагачували побілені стіни, надавали певний ритм і національний колорит українським бароковим спорудам. Дослідники гадають, що розетки були головною прикрасою фасадів палацу гетьмана Івана Мазепи на околиці Батурина Гончарівці [2].

В раніших статтях автора, Юрія Ситого та Людмили Мироненко, присвячених різним керамічним деталям того палацу, побіжно розглядалися деякі фрагменти й типи розеток, знайдені в ході розкопок його залишків у 2004–2010 рр. [3]. Ця праця є першим спеціальним дослідженням розеток палацу Гончарівки. Вона детально розгляне повнішу колекцію фрагментів тих виробів, знайдених під час розкопок решток Мазепиною маєтку в 2004–2013 рр., на основі їх фотографій автора та поточнить і доповнить висновки попередніх студій. Тут повніше опубліковані знімки таких знахідок та нові досконаліші комп'ютерні реконструкції відомих натепер шести типів розеток гетьманської резиденції, виконані членом Батуринської археологічної експедиції, художником Сергієм Дмитрієнком (Чернігів), під керівництвом автора 2017 р. Уперше порівнюються відтворені розетки Мазепиною палацу та ранньомодерних будівель Києва. Автор спирається на свої візуальні обстеження автентичних розеток, що збереглися на архітектурних пам'ятках та в музеях Києва, на їх опубліковані та архівні світліни XIX – початку XX ст. Тут надруковані його фото восьми репрезентативних київських зразків XVII–XVIII ст. (рис. 2, 3, 5).

Розкопки Мазепиною садиби на Гончарівці почала Чернігово-Сіверська експедиція Інституту археології НАНУ та Чернігівського національного педуніверситету ім. Т.Г. Шевченка (ЧНПУ) в 1995 р. У 2003–2013 рр. їх плідно продовжила Батуринська українсько-канадська археологічна експедиція за участі автора [4]. Її очолюють наукові співробітники Центру археології та стародавньої історії Північного Лівобережжя ЧНПУ к. і. н.